فهرست مطالب

بخش اول

ضرورت وجودی و جای‌گاه ضابطان دادگستری در امور کیفری

فصل اول: تعریف ضابط ۲۱

مبحث اول: مفهوم لغوی وتعریف ضابطان دادگستری ۲۱

گفتار اول) مفهوم لغوی ضابط **۲۱**

گفتار دوم) تعریف قانونی ضابطان دادگستری ۲۲

مبحث دوم: ضرورت وجودی ضابطان دادگستری *۲۵*

مبحث سوم: صلاحیت رسیدگی به جرم ضابطان دادگستری *۲۶*

گفتار اول) جرایم عمومی ۲۶

گفتار دوم) جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی ۲۷

گفتار سوم) جرایم در مقام ضابط دادگستری ۲۷

مبحث چهارم: نظارت بر ضابطان *۳۰*

مبحث پنجم: اعتبار گزارش ضابطان دادگستری *۳۲*

گفتار اول) احراز عنوان ضابط ۳۲

گفتار دوم) ضمانت اجرای عدم احراز عنوان ضابط ۳۲

بند اول) نداشتن کارت ویژه ۳۲

بند دوم) عدم ارائه کارت ویژه از سوی ضابط ۳۳

بند سوم) انجام تحقیقات بدون داشتن شرایط ۳۳

گفتار سوم) اعتبار گزارش ضابطان ۳۳

فصل دوم: جای‌گاه ضابطان دادگستری در امور کیفری ۳۵

مبحث اول: روش‌های مختلف دادرسی کیفری ۳۵

گفتار اول) سیستم دادرسی اتهامی ۳۶

بند اول) ضرورت طرح شکایت شاکی ۳۶

بند دوم) شفاهی بودن رسیدگی‌ها ۳۶

بند سوم) علنی بودن رسیدگی‌ها ۳۶

بند چهارم) ترافعی بودن رسیدگی‌ها ۳۶

بند پنجم) وجود قاضی بی طرف ۳۷

بند ششم) سیستم دلایل قانونی ۳۷

گفتار دوم) سیستم دادرسی تفتیشی ۳۷

بند اول) وجود مرجع رسیدگی ۳۸

بند دوم) غیرعلنی بودن رسیدگی‌ها ۳۸

بند سوم) کتبی بودن رسیدگی‌ها ۳۸

بند چهارم) غیرترافعی بودن رسیدگی‌ها ۳۸

گفتار سوم) سیستم دادرسی مختلط (فرانسوی) ۳۹

گفتار چهارم) نظام دادرسی اسلامی ۳۹

مبحث دوم: مراحل مختلف دادرسی کیفری ۴۰

گفتار اول) قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب ۱۲۹۰) ۴۰

گفتار دوم) قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۸ و اصلاحی سال ۱۳۸۱ ..... ۴۲

بند اول) مرحله کشف جرم ۴۲

بند دوم) تحقیقات مقدماتی ۴۲

بند سوم) مرحله تعقیب ۴۳

بند چهارم) مرحله دادرسی ۴۳

گفتار سوم) قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب ۱۳۹۲) ۴۳

بند اول) مرحله‌ی کشف ۴۴

بند دوم) مرحله‌ی تعقیب ۴۴

بند سوم) مرحله اعطای مهلت به متهم و میانجی‌گری ۴۴

بند چهارم) مرحله‌ی تحقیقات مقدماتی ۴۵
بند پنجم) مرحله دادرسی ۴۵
بند ششم) مرحله اجرای حکم ۴۵

بخش دوم

شناخت ضابطان دادگستری

فصل اول: ضابطان عام ۴۹
مبحث اول: مأموران نیروی انتظامی ۵۰
مبحث دوم: وظایف و اختیارات نیروی انتظامی ۵۵
فصل دوم: ضابطان خاص ۵۹
مبحث اول: تعریف و انواع ضابطان خاص ۵۹
گفتار اول) تعریف ضابطان خاص ۵۹
گفتار دوم) انواع ضابطان خاص ۶۰
بند اول) روسا، معاونین و مأموران زندان ۶۲
بند دوم) مأموران نیروی مقاومت بسیج ۶۷
بند سوم) سایر نیروهای مسلح با تصویب قانون ۷۳
بند چهارم) مقامات و مأمورین به موجب قوانین خاص ۷۴
فصل سوم: ضابطان نظامی ۱۰۳
مبحث اول: تعریف ضابطان نظامی ۱۰۳
مبحث دوم: مصادیق ضابطان نظامی ۱۰۳
گفتار اول) ضابطان عام نظامی ۱۰۳
گفتار دوم) ضابطان خاص نظامی ۱۰۶
مبحث سوم: تعلیم و آموزش ضابطان نظامی ۱۰۶
مبحث چهارم: اقدام در غیاب ۱۰۷
مبحث پنجم: اقدام نیابتی ۱۰۷
مبحث ششم: نظارت بر ضابطان نظامی ۱۰۸

مبحث هفتم: تکالیف و وظایف ضابطان نظامی..... ۱۰۹
گفتار اول) اعلام مراتب وقوع جرم..... ۱۰۹
گفتار دوم) تعرفه خدمتی متهمان به مقام قضایی..... ۱۰۹
گفتار سوم) نقل و انتقالات متهمان و محکومان..... ۱۱۰
گفتار چهارم) انجام تحقیقات..... ۱۱۱
گفتار پنجم) سایار وظایف مخصوص ضابطان دادگستری..... ۱۱۱

بخش سوم

وظایف و اختیارات ضابطان دادگستری

فصل اول: وظایف و اختیارات ضابطان دادگستری در جرائم مشهود.....۱۱۵
مبحث اول: وظایف ضابطان دادگستری در جرائم مشهود..... ۱۱۵
گفتار اول) جرم مشهود حقیقی..... ۱۱۷
گفتار دوم) جرم مشهود مجازی..... ۱۲۰
مبحث دوم: اختیارات ضابطان دادگستری در جرایم مشهود..... ۱۲۲
فصل دوم: وظایف و اختیارات ضابطان دادگستری در جرایم غیر مشهود ...۱۲۹
مبحث اول: وظایف ضابطان دادگستری در جرایم غیر مشهود..... ۱۳۰
مبحث دوم: اختیارات ضابطان دادگستری در جرائم غیر مشهود..... ۱۳۱
فصل سوم: اقدامات ضابطان دادگستری در جرائم مشهود و غیر مشهود.....۱۳۳
گفتار اول) دست‌گیری و جلب متهمین در جرایم مشهود..... ۱۳۳
بند اول) تعریف جلب و دست‌گیری ۱۳۳
بند دوم) جلب در جرایم مشهود ۱۳۴
بند سوم) جلب متهم در شب ۱۳۵
گفتار دوم) بازداشت متهمین در جرایم مشهود..... ۱۳۷
گفتار سوم) معاینه محل در جرایم مشهود..... ۱۳۸
گفتار چهارم) تفتیش و بازرسی در جرایم مشهود..... ۱۳۹
گفتار پنجم) تحقیقات مقدماتی در جرایم مشهود..... ۱۴۱

گفتار ششم) جمع‌آوری و حفظ دلایل و آثار جرم ۱۴۳
بند اول) جمع‌آوری دلایل و آثار جرم ۱۴۳
بند دوم) حفظ دلایل و آثار جرم ۱۴۳
گفتار هفتم) جلب متهمین در جرایم غیر مشهود ۱۴۷
بند اول) تعریف احضار ۱۴۷
بند دوم) تشریفات قانونی احضار متهم ۱۴۸
گفتار هشتم) توقیف یا دست‌گیری ۱۵۸
بند اول) تعریف دست‌گیری ۱۵۸
بند دوم) انواع دست‌گیری ۱۵۹
بند سوم) مقامات صلاحیت‌دار برای توقیف ۱۶۰
بند چهارم) فرق جلب و توقیف ۱۶۲
گفتار نهم) معاینه محلی ۱۶۴
بند اول) اهداف معاینه محلی ۱۶۵
بند دوم) مراجع ذی‌صلاح برای انجام معاینه محل ۱۶۶
بند سوم) مراحل اجرای معاینه محلی ۱۶۶
گفتار دهم) ارجاع به کارشناسی ۱۶۸
گفتار یازدهم) شرایط قانونی انواع بازرسی ۱۶۹
بند اول) تعریف بازرسی ۱۶۹
بند دوم) انواع بازرسی ۱۷۰
گفتار دوازدهم) مراقبت از محکومین خارج از زندان ۱۸۳
فصل چهارم: اجرای تصمیمات و احکام قضایی ۱۸۵
مبحث اول: اجرای تصمیمات قضایی ۱۸۶
مبحث دوم: اجرای احکام قضایی ۱۸۷
گفتار اول) هدف اجرای احکام ۱۸۷
گفتار دوم) قوانین و مقررات اجرای احکام ۱۸۸
گفتار سوم) اشخاصی که احکام را اجرا می‌نمایند ۱۸۹
مبحث اول: حقوق حمایتی افراد تحت نظر ۱۹۲

گفتار اول) حضور وکیل ۱۹۳
گفتار دوم) اعلام مشخصات وی به دادسرای محل ۱۹۳
گفتار سوم) اطلاع اطرافیان از تحت نظر بودن فرد ۱۹۳
گفتار چهارم) پاسخ‌گویی به بستگان فوق درباره تحت‌نظر قرار گرفتن ۱۹۳
گفتار پنجم) هم‌کاری در اطلاع رسانی به اطرافیان توسط فرد تحت‌نظر ۱۹۴
گفتار ششم) معاینه پزشکی از فرد تحت‌نظر ۱۹۴
گفتار هفتم) تفهیم کتبی حقوق قانونی به فرد تحت‌نظر ۱۹۵
گفتار هشتم) تنظیم صورت مجلس اقدامات انجام شده ۱۹۵
گفتار نهم) اعلام مراتب تحت نظر قرار گرفتن ۱۹۷
مبحث دوم: حقوق حمایتی متهمین ۱۹۸
گفتار اول) حق دادرسی قانونی ۱۹۸
گفتار دوم) رعایت اصل بی طرفی و استقلال مرجع قضایی ۱۹۸
گفتار سوم) اصل برائت ۱۹۸
گفتار چهارم) حق رسیدگی قضایی بدون تأخیر غیرموجه ۱۹۹
گفتار پنجم) حق آگاهی از موضوع و ادله اتهام انتسابی ۱۹۹
گفتار ششم) حق آگاهی متهم از حقوقش و تضمین این حقوق ۲۰۰
گفتار هفتم) حق برخورداری ازحقوق مقرر در قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ ..... ۲۰۰
گفتار هشتم) حق ضرورت تفهیم اتهام با ذکر دلایل ۲۰۱
گفتار نهم) مصونیت منزل و مسکن و اشیاء ۲۰۲
گفتار دهم) حق سکوت متهم ۲۰۲
گفتار یازدهم) حق پاسخ نوشتن به سئوالات کتبی بازپرس ۲۰۲
گفتار دوازدهم) حق استفاده از مترجم ۲۰۳
گفتار سیزدهم) حق تقاضای احضار شاهد و سئوال از آنان ۲۰۳
گفتار چهاردهم) حق رعایت موازین بازجویی ۲۰۴
گفتار پانزدهم) حق برخورداری از رفتار انسانی ۲۰۵
مبحث سوم: حقوق حمایتی شکات ۲۰۵

گفتار اول) قبول شکایات شفاهی و کتبی شکات ۲۰۶
گفتار دوم) آگاه‌سازی شاکی از حقوق مادی و معنوی ۲۰۶
گفتار سوم) آگاه‌سازی بزه‌دیده از کمک سازمان‌های مردم نهاد ۲۰۷
گفتار چهارم) حفظ اموال توقیف شده ۲۰۷
گفتار پنجم) آگاه‌سازی از جبران خسارت و خدمات مشاوره‌ای ۲۰۸
فصل ششم: محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های ضابطان دادگستری ۲۰۹
مبحث اول: ممنوعیت‌های قانونی ۲۰۹
گفتار اول) در جرایم منافی عفت ۲۰۹
گفتار دوم) در جرایم اطفال و نوجوانان ۲۱۰
گفتار سوم) ممنوعیت افشاء اطلاعات ۲۱۱
گفتار چهارم) ممنوعیت أخذ تأمین ۲۱۱
گفتار پنجم) ممنوعیت‌ها در تنظیم اوراق بازجویی ۲۱۱
گفتار ششم) منع ملاقات با وکیل ۲۱۲
گفتار هفتم) ممنوعیت حق مداخله ۲۱۳
گفتار هشتم) ممنوعیت بازرسی از مکان‌های غیرمرتبط ۲۱۳
گفتار نهم) حق منع اجبار و اکراه متهم در بازجویی ۲۱۳
گفتار دهم) منع کنترل تلفن افراد ۲۱۴
گفتار یازدهم) منع تفتیش و بازرسی مراسلات پستی ۲۱۵
گفتار دوازدهم) ممنوعیت سلب خودسرانه آزادی مگر در موارد استثنایی ۲۱۵
گفتار سیزدهم) ممنوعیت حق دست‌رسی به پرونده ۲۱۵
گفتار چهاردهم) منع افشای اطلاعات ۲۱۶
گفتار پانزدهم) منع تحمیل هزینه‌ها ۲۱۶
مبحث دوم: محدودیت‌های قانونی ۲۱۷
گفتار اول) محدودیت بازجویی زنان و افراد نابالغ ۲۱۷
گفتار دوم) محدودیت دخالت در تحقیقات ۲۱۷
فهرست منابع و مآخذ ۲۱۹

تقدیم به همه ضابطان گمنامی که

امنیت امروز مامرهون فداکاری های بی دریغشان است...

به نام حق

پشه‌ای در استکان آمد فرود | تا بنوشد آن چه واپس مانده بود
کودکی از شیطنت بازی‌کنان | بست با دستش دهان استکان
پشه دیگر طعمه‌اش را لب نزد | جست تا از دام کودک وارهد
خشک لب می‌گشت حیران راه جو | زیر و بالا بسته هر سو راه او
روزنی می‌جست در دیوار و در | تا به آزادی رسد بار دگر
هرچه بر جهد و تکافو می‌فزود | راه بیرون رفتن از چاهش نبود
آنقدر کوبید بر دیوار سر | تا فرود افتاد خونین بال و پر
جان گرامی بود وآن نعمت لذیذ | لیک آزادی گرامی‌تر عزیز

فریدون مشیری

مقدمه

ضابطان دادگستری به عنوان بازوی توان‌مند دست‌گاه قضایی نقش بسیار تعیـین کننـده‌ای در جریان کشف جرم، شناسایی متهمین و مجرمین، دست‌گیری و توقیف آنان، تشـکیل پرونـده‌هـای کیفری و انجام تحقیقات مقدماتی برعهده دارند، اهمیت این موضوع بدان جهت است کـه قبـل از وقوع جرم انجام امر پیش‌گیری یکی از مولفه‌های مهـم در کـاهش جـرایم اسـت کـه بـی شـک مأمورین نیروی انتظامی و نظامی در این خصوص نقش آفرین خواهند بود و پـس از وقـوع جـرم، ابتدایی‌ترین اقدام قضایی، بررسی شواهد و آثار به جای مانده در صحنه جرم است، به گونه‌ای کـه اگر جمع‌آوری دلایل و مدارک به جای مانده در محل، کامل و پس از آن تحقیـق از متهمـان بـه صورت فنی و دقیق انجام پذیرد نه تنها تأثیر در کاهش زمان رسیدگی به جـای خواهـد گذاشـت بل که عامل مؤثری در اتخاذ تصمیم مناسب قضایی از سوی مقام قضایی پرونده خواهـد بـود. بـا توجه به همین موضوع است که قانون‌گذار در تدوین مواد قانون آئین دادرسی کیفری، آنگـاه کـه از بیان کلیات امر فارغ شود، ضابطان دادگستری را به عنوان نخستین عنصر قضایی مورد تأکید و تعریف قرار می‌دهد.

آنچه مسلم است آن که ضابطان دادگستری از لحاظ اجرای تصمیمات و نه فرمان‌دهی ملـزم به اطلاعت از دستورات مقام قضایی هستند. براین اساس هر چند از لحاظ تشکیلاتی ضابطان کـه نمونه بارز آنها نیروی انتظامی است مستقل عمل می‌کنند. اما در اجرای وظیفه ضابط بـودن خـود مکلف به اطاعت از دستور مقام قضایی هستند. موضوع دیگر آن که قـانون‌گـذار صـراحتاً حـوزه عمل کرد ضابطان را مشخص کرده است. کشف جرم مهم‌ترین رسالت و وظیفه آن‌هاست. اساساً اطلاع یافتن از وقوع یک جرم آغاز راه بررسی و صـدور حکـم قضـایی اسـت. ضـابطان موظفنـد بلافاصله پس از حضور در محل جرم، آثار و دلایل به جای مانده را حفظ و از فرار و مخفی شـدن

متهم ممانعت به عمل آورند. بدیهی است اجرای چنین وظیفه‌ای علاوه بر آن که به نیروهایی متخصص و کار کشته احتیاج دارد، به ادوات و وسایل نوین کشف جرم نیز نیازمند است.

اما نباید از نظر دور داشت که ضابطان در انجام وظایفشان از یک سو با خطوط قرمزی نیز مواجه هستند که عبور از آنها برایشان مسئولیت کیفری، مدنی و یا انضباطی و گاهی هر سه نوع را به دنبال خواهد داشت و از سوی دیگر نیز قانون‌گذار برای تقویت روحیه آنها حمایت‌هایی را از شغل و وظیفه و مأموریت ضابطان به عمل آورده و نادیده انگاشتن این حمایت‌ها از سوی اشخاص را با ضمانت اجراهای کیفری همراه کرده است.

از آنجا که ضابطان دادگستری بازوی اجرایی دادسراها و دادگاه‌ها در انجام وظایفشان هستند، قوانین آیین دادرسی کیفری وظایف و اختیارات زیادی از لحظه وقوع جرم تا واپسین دقایق اجرای مجازات برعهده ضابطان قرار داده‌اند لذا با توجه به اختیاراتی که ضابطین دادگستری دارا می‌باشند و نیز با توجه به این که این اختیارات می‌توانند منجر به سلب آزادی شهروندان گردد ضروری است هم افرادی که ضابط محسوب می‌شوند و هم حدود اختیارات و وظایف آنان به موجب قانون مشخص شوند تا امنیت جامعه فراهم گردد[1] و تصویب قانون آیین دادرسی کیفری تحول شگرفی در خصوص جای‌گاه و تکالیف ضابطان دادگستری ایجاد نموده است که ضروری است با عنایت به این تحولات و خصوصاً گسترش تکالیف ضابطان و محدودیت‌های آنان در برخورد با طرفین دعوای کیفری با نگرشی نوین موضوع را بررسی نموده و در این راستا قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۲ ضمن احصاء ضابطان به دو دسته ضابطان عام و خاص؛ وظایف و اختیارات قانونی برای آن‌ها پیش‌بینی کرده است که در این مجموعه سعی و تلاش خواهد شد وظایف، اختیارات و مسئولیت‌های آنان شناسایی و مورد ارزیابی قرار گیرد.

قانون آیین دادرسی کیفری مشتمل بر پانصد و هفتاد ماده و سی تبصره در مورخه چهارم اسفند هزار و سیصد و نود و دو در کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی طبق اصل هشتاد و پنج قانون اساسی تصویب گردید و مجلس با اجرای آزمایشی آن به مدت سه سال موافقت نمود و در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۲۶ به تأیید شورای نگه‌بان رسید، قانون یاد شده

---

[1]. خالقی، علی، آئین دادرسی کیفری، تهران، موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش چاپ هجدهم – ۱۳۹۱

دگرگونی‌هایی در روش‌های دادرسی کیفری در جمهوری اسلامی ایـران بـه وجـود آورده اسـت. تأثیر این دگرگونی‌ها در نحوه دادرسی‌های کیفری را می‌توان از دیدگاه‌های مختلف بررسی کرد.

اثر حاضر به قانون مورد اشاره از یک بعد نگریسته است آن هم ضابطان دادگستری است این گروه از افراد به عنوان بازوی توان‌مند مراجع قضایی به اعتبار داشتن وظایف و اختیارات گسترده‌ای که در مواد ۲۸ لغایت ۶۳ قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب ۹۲) و سایر قوانین موضوعه از سوی قانون‌گذار احصاء شده است، جای‌گاه مهمی در فرایند دادرسی کیفری خواهند داشت و از همه مهم‌تر تحولات مهمی که در زمینه گسترش تکالف و وظایف این گروه در راستای حفظ حقوق متهمین، افراد تحت نظر و شکات پرونده و خانواده آنها ایجاد شده است ما را بر آن داشت تا در این وجیزه به بررسی این تحولات پرداخته باشد تا قدمی در راستای حفظ کرامت ضابطان از یک سو و حفظ حقوق طرفین دعوای کیفری از سوی دیگر برداشته شود.

در پایان ضروری است از زحمات بی‌دریغ کلیه بزرگ‌وارانی که در زمینه تدوین این مجموعه نویسندگان را یاری رساندند تقدیر و تشکر نموده و ستاینده همت والای انتشارات کتاب آوا باشیم که در چند سال اخیر در انتشار کتب حقوقی در راستای تکریم حقوق‌دانان تحولی شگرف ایجاد نموده است و نهایتاً از کلیه صاحب نظران خصوصاً قضات معزز، وکلای شریف و دانش‌جویان و دانش پژوهان محترم عاجزانه تقاضامند است چنان چه نقصی در این اثر مشاهده نمودند آن را منعکس تا در گام‌های بعدی در حد توان علمی و تجربی برطرف گردد.

والعاقبه للمتقین

مجتبی باری – جواد ابراهیمی

زمستان ۹۵

بخش اول

ضرورت وجودی و جای‌گاه
ضابطان دادگستری در امور کیفری

فصل اول: تعریف ضابط

در این فصل بدواً با ارائه تعاریف لغوی و اصطلاحی از ضابطان دادگستری به بیان و شرح تعریف و مفهوم قانونی آن پرداخته و سپس در مبحث جداگانه‌ای ضرورت وجود ضابطان دادگستری را بررسی خواهیم نمود.

مبحث اول: مفهوم لغوی وتعریف ضابطان دادگستری

گفتار اول) مفهوم لغوی ضابط

به منظور شناخت دقیق ضابطان دادگستری با عنایت به وظایف و اختیارات و مسئولیت‌هایی که قانون برای آنها احصاء نموده ابتدا به مفهوم لغوی و اصطلاحی، سپس به مفهوم قانونی ضابطان دادگستری می‌پردازیم ضابطان جمع فارسی واژه ضابط می‌باشد. ضابط یک لغت عربی از ریشه ضبط به معنی گرفتن، نگه‌داشتن می‌باشد[1]؛ در فرهنگ فارسی به معانی مختلفی از جمله "حفظ کننده، نگاه دارنده، حاکم، قائد، قوی نیرومند، مرد باهوش"[2] آن که شهری را از جانب سلطان اداره

---

[1].طباطبایی، مصطفی ؛فرهنگ نوین عربی – فارسی ترجمه کتاب القاموس العصری تألیف الیاس انطفون،چاپ ششم ۱۳۶۱

۲.عمید،حسن فرهنگ فارسی عمید؛ تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ سوم، ۱۳۶۹

کند، شحنه، والی، محصل مالیات، ممیز ومفتش حساب و...) آمده است[۱] هر کدام از این واژه‌ها در مقطع خاصی رایج بوده ولی در ادبیات فارسی معاصر عمده اعتبار خود را از دست داده است و به جای آنها از کلمه "ضابط" استفاده می‌گردد.[۲] اما مفهوم اصطلاحی ضابطان در ترمینولوژی حقوق چنین آمده است: "اول: بلوک را به چند ناحیه قسمت می‌کنند و رئیس آن اداره را که نماینده وزارت کشور در آن ناحیه بود را ضابط یا مباشر می‌گفتند. که با تصویب نائب الحکومه بلوک و امضاء حاکم ولایت به سمت خود منصوب می‌شد و کدخدایان دهات، تابع او بودند و حفظ امنیت و نظم و رفاه ناحیه بر عهده ضابطان بود و در تعریف ضابطان عدلیه می‌گوید: مأموران تفتیش و کشف جرائم و اقدامات راجع به جلوگیری متهم از فرار و پنهان شدن را گویند.[۳] دوم: در علم حدیث به راویی می‌گفتند که کم حافظه نباشد و بتواند حدیثی را که از استاد یا مولفین شنیده است را در حافظه نگه دارد».

بالاخره باید گفت ضابطان جمع فارسی واژه ضابط است. ضابط واژه‌ای عربی از ریشه ضبط یضبط با کسر و ضم باء است که در لغت به معنی مباشر، عامل، نگاه‌دارنده، حفظ کننده، حاکم و نیرومند و قوی در اداره‌ی کشور آمده است و در اصطلاح حقوقی و قضایی مأموریتی هستند که تحت نظارت و تعلیمات دادستان یا سایر مراجع قضایی در کشف و تحقیق مقدماتی جرم حفظ آثار و دلایل آن و جلوگیری از فرار و اختفای متهم، به موجب مقررات قانون اقدام می‌نمایند.[۴]

گفتار دوم) تعریف قانونی ضابطان دادگستری

واژه ضابط بیش از یک‌صد سال در متون حقوقی ایران وجود دارد و ابتدا در قانونی بنام "قوانین موقتی محاکمات جزایی" ظاهر گردید و علی‌رغم اصلاحات در قوانین معاصر دارای اعتبار و استحکام می‌باشد. اکثر حقوق‌دانان در تالیفات خود به تعریف ضابطان اشاره‌ای نکردند و تنها

---

[۱].معین، محمد؛ فرهنگ فارسی یک جلدی با تهران، انتشارات راه رشد، چاپ سوم، ۱۳۸۵

[۲].خانلری المشیری، محمد، جرایم مشهود و غیرمشهود در حقوق کیفری ایران، تهران، انتشارات فکرسازان، ۱۳۹۱

[۳].جعفری لنگرودی محمد جعفر مبسوط در ترمینولوژی حقوق، جلد پنجم، تهران انتشارات گنج دانش، چاپ دوم، ۱۳۸۱

[۴]. انوری، حسن، چاپ فرهنگ بزرگ سخن، جلد ۵، ص ۴۸۰۱

تکالیف و وظایف آنان را بیان نمودند و در قوانین قبل و بعد از انقلاب نیز تعریف قانونی از ضابطان نیامده بود و نگاه قانون‌گذار بیشتر به مصادیق و وظایف ضابطان است.[۱]

ضابطان دادگستری یا پلیس قضایی مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات دادستان عمومی و انقلاب یا سایر مراجع قضایی در کشف و تحقیق مقدماتی جرم، حفظ آثار و دلایل آن و جلوگیری از فرار و اخفای متهم به موجب مقررات قانونی اقدام می‌کند[۲]. ضابطان دادگستری مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات مقام قضایی برای کشف جرم، بازجویی مقدماتی از متهم و نیز جلوگیری از فرار یا پنهان شدن او و سرانجام حفظ آثار و دلایل جرم و ابلاغ اوراق و اجرای تصمیمات قضایی طبق ضوابط قانونی اقدام می‌کنند[۳].

ماده ۱۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۲۹۰ ضابطین دادگستری را چنین تعریف می‌کند: "ضابطان عدلیه عبارتند از مأمورینی که مکلفند به تفتیش و کشف جرائم (خلاف، جنحه و جنایت) و به اقداماتی که برای جلوگیری مرتکب یا متهم از فرار یا مخفی شدن موافق مقررات قانون باید به عمل آید و عبارت بودند از:

۱- مدعی العموم ابتدایی(دادستان عمومی) و معاونان او (دادیاران)

۲- مستنطق (بازپرس)

۳- کمیسر پلیس (کلان تران) و قائم مقام آنان

۴- صاحب منصبان (افسران) و روسای بریگارد (سر تیپ) ژاندارم»

در حقوق ایران، احصای قضات دادسرا در زمره ضابطان دادگستری به پیروی از مقررات قانون تحقیقات جنایی قدیم فرانسه صورت گرفته بود.[۴] و ماده ۱۵ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری نیز در مقام معرفی ضابطان عام و خاص چنین مقرر نموده ضابطان دادگستری مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات مقام قضایی در کشف جرم و جلوگیری از

---

[۱] .خانلری المشیری، محمد، جرایم مشهود و غیرمشهود در حقوق کیفری ایران، تهران، انتشارات فکرسازان، ۱۳۹۱

[۲] .آخوندی، محمود؛ آئین دادرسی کیفری؛ جلد دوم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، چاپ نهم، ۱۳۸۶

[۳] .آشوری، محمد، آئین دادرسی کیفری؛ جلد اول – تهران، انتشارات سمت، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۶

[۴] آشوری، محمد، آئین دادرسی کیفری، جلد اول، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول، ۱۳۷۵

فرار و مخفی شدن متهم و ابلاغ اوراق و اجرای تصمیمات قضایی به موجب قانون اقدام می‌نمایند و عبارتند از:

۱- نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

۲- روسا و معاونین زندان نسبت به امور مربوط به زندان

۳- مأمورین نیروی مقاومت بسیج سپاه پاس‌داران که به موجب قوانین خاص و در محدوده وظایف محوله ضابط دادگستری محسوب می‌شوند.

۳- سایر نیروهای مسلح در مواردی که شورای عالی امنیت ملی تمام یا برخی از وظایف ضابط بودن نیروی انتظامی را به آنان محول کند.

۴- مقامات و مأمورین که به موجب قوانین خاص در حدود وظایف محوله ضابط دادگستری محسوب می‌شوند.

اما جدیدترین و کامل‌ترین تعریف از ضابطان که همه وظایف آنها را در برمی‌گیرد را قانون‌گذار در ماده ۲۸ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲بدین شرح ارائه نموده است: «*ضابطان دادگستری مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات دادستان در کشف جرم، حفظ آثار و علائم و جمع‌آوری ادله وقوع جرم، شناسایی، یافتن و جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم، تحقیقات مقدماتی، ابلاغ اوراق و اجرای تصمیمات قضایی به موجب قانون اقدام می‌کنند.*[1]»

بنابراین تعریف، ضابط دادگستری دارای ویژگی‌های زیر است:

۱- مأمور است، یعنی در مقابل آمر پاسخ گو است بنابراین بایستی مستخدم دولت باشد. البته این تعبیر با برخی از مصادیق ضابطان خاص که مستخدم دولت نمی‌باشند و گاهی افتخاری به هیئت حاکمه کمک می‌نمایند منافات دارد.

۲- در سلسله مراتب قرار دارد و به عنوان مأمور و به موجب قانون مکلف به تبعیت از امر آمر قانونی است. یک سوال ممکن است مطرح شود و آن این است که اگر رئیس ضابطان دادستان است پس نقش فرماندهان چه می‌باشد؟ رئیس ضابطان دادستان است و وی دستور کشف جرم دست‌گیری و.. را می‌دهد لکن فرمانده چگونگی اجرای صحیح دستور دادستان را ترسیم و هدایت

[1] صادق منش، ضابطان قضایی (وظایف، اختیارات و مسئولیتها) با تأکید به قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲انتشارات دفتر آموزش و پژوهش سازمان قضایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۴

و کنترل ضابطان جهت رسیدن به نتیجه دستور مقام قضایی را ایفاء می‌کند (چه افرادی به چه تعداد با چه تجهیزات وخودرویی و چگونه به مأموریت ابلاغی از طرف مقام قضایی اعزام شوند)

۳- برای تخطی ضابط از انجام اموری که از سوی مقام قضایی صادر شد، مجازات تعیین شد و آن سه ماه تا یک سال انفصال از خدمات دولتی است بنابراین ماهیت مجازات بیان‌گر آن است که ضابط مستخدم دولت است زیرا درباره غیر مستخدمین دولتی مجازات انفصال قابل اعمال نیست.

۴- ضابط دادگستری علاوه بر وثاقت و مورد اعتماد بودن وقتی عنوان ضابط پیدا می‌کند که مهارت لازم را با گذراندن دوره‌های آموزشی زیر نظر مرجع قضایی سپری کرده باشدو کارت ویژه دریافت کند و چنان چه اقدامات و تحقیقات از سوی اشخاص فاقد کارت ضابطیت صورت گیرد فاقد جنبه قانونی و بی اعتبار است[1].

در ماده ۲۸ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۲ضابطان در مورد انجام وظایف قضایی که تحت عنوان ضابط صورت می‌گیرد تحت نظارت و تعلیمات دادستان قرار داده در حالی‌که در قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری ریاست و نظارت بر ضابطان دادگستری طبق ماده ۱۷ با رئیس حوزه قضایی بود.

مبحث دوم: ضرورت وجودی ضابطان دادگستری

ضابطان دادگستری جزو اولین مقامات رسمی هستند که با مرتکبین جرم رو به رو می‌شوند و به همین دلیل قانون‌گذار پس از فصل اول قانون آیین دادرسی کیفری که کلیات به شمار می‌رود، در بخش دوم به شرح وظایف و جای‌گاه ضابطان دادگستری پرداخته است و ضابطان دادگستری به عنوان بازوی اجرایی قوه قضاییه برای تحقق بخشیدن به مفاد اصل ۱۵۶ قانون اساسی به ویژه بند ۴ و ۵ این اصل مشغول انجام وظایف قانونی خود می‌باشند و به تجربه ثابت شده است که آن چه موجب اصلاح جامعه و ارعاب مجرمین می‌گردد شدت مجازات نبوده بل‌که پلیس قضایی ورزیده و قضات متخصص هستند که هر نوع جرمی را کشف و فاعل آن را به مجازات می‌رسانند به طوری که هیچ مجرمی بدون مجازات نمانده و هیچ بی‌گناهی گرفتار عقاب نگردد که این امر وظیفه اصلی

[1].مهابادی، علی اصغر، آئین دادرسی کیفری کاربردی؛ تهران، دور اندیشان چاپ اول ۱۳۹۳